

## TA'LIM JARAYONIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN YONDASHUVLARNING METODIK IMKONIYATLARI

*Qurbanova Maftuna Faxriddinovna  
Alfraganus universiteti, Pfd (DSc)*

*Annotatsiya. Ushbu maqola ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarning uslubiy imkoniyatlarini o'rganadi, ularning o'quvchilarning individual faolligini, ijodkorligini va har tomonlama rivojlanishini oshirish imkoniyatlarini yoritadi. Shaxsiylashtirilgan ta'lim rejalari, tabaqalashtirilgan ta'lim, o'z-o'zini boshqarish va loyihaga asoslangan ta'lim kabi shaxsga yo'naltirilgan usullar o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirishda ularning samaradorligi uchun tekshiriladi.*

*Kalit so'zlar: Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, shaxsiylashtirilgan ta'lim, tabaqalashtirilgan ta'lim, o'z-o'zini boshqarish, loyihaga asoslangan ta'lim, yaxlit rivojlanish, o'quvchilarning faolligi, hissiy intellekt, ta'lim metodologiyasi, individual ta'lim.*

## METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF PERSON-ORIENTED APPROACHES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

*Kurbanova Maftuna Fakhriddinovna  
Alfraganus University, Pfd (DSc)*

*Abstract. This article explores the methodological possibilities of person-oriented approaches in the educational process, highlighting their potential to increase individual activity, creativity and comprehensive development of students. Person-centered methods such as personalized learning plans, differentiated instruction, self-directed learning, and project-based learning are examined for their effectiveness in meeting the diverse needs of students.*

*Keywords: Person-centered approach, personalized education, differentiated education, self-management, project-based education, holistic development, student engagement, emotional intelligence, education methodology, individual education.*

## МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСТВЕННО- ОРИЕНТИРОВАННЫХ ПОДХОДОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

*Курбанова Мафтуна Фахриддиновна  
Университет Альфрагануса, (DSc)*

*Абстракт. В данной статье исследуются методические возможности личностно-ориентированных подходов в образовательном процессе, подчеркиваются их потенциальные возможности повышения индивидуальной активности, творческих способностей и всестороннего развития учащихся. Личностно-ориентированные методы, такие как персонализированные планы обучения, дифференцированное обучение, самостоятельное обучение и обучение на основе проектов, проверяются на предмет их эффективности в удовлетворении разнообразных потребностей учащихся.*

*Ключевые слова: личностно-ориентированный подход, персонализированное образование, дифференцированное образование, самоуправление, проектное образование, целостное развитие, вовлеченность учащихся, эмоциональный интеллект, методика обучения, индивидуальное обучение.*

Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar, o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda o'qitish va o'rganish jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar o'quvchilarni o'z ehtiyojlariga mos tarzda o'qitishda muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni yanada samarali o'qitish va o'rganish imkonini beradi. Metodik imkoniyatlarni tatbiq etish orqali ta'lim jarayonini yanada yaxshilash mumkin. Ta'lim olish maqsadlarini anglash va ularni amalga oshirishda o'qituvchi

o'quvchilarni o'qitish uchun quyidagilarni qo'llagani ijobiy samara beradi. keyingi faoliyat maqsadlarini mustaqil aniqlash hamda bilimlar yetishmasligi vaziyatini yaratish orqali o'quv faoliyatini to'xtatib qo'yish, tugatilmaganlik (masalan, o'quvchiga topshiriq beriladi, yechish davomida o'rganilmagan metod uchraydi); turli darajali topshiriqlar orqali tanlash huquqini berish, darsda faoliyatni hamkorlikda rejalashtirish; «Topishga yordam bering» metodi orqali to'g'ri va xatoga reaksiya qilish, xatolik sababini aniqlash, keyingi faoliyatni aniqlash; konkret hayotiy vaziyat bilan o'quv materialini aniqlash orqali amaliy yo'nalganlik, o'rganilayotgan materialning dolzarbligini aniqlash. Masalan, PIRLS baholash dasturiga tayyorgarlik ko'rish uchun tavsiya etilgan "Antarktida" axborot matnida yangi bilimlarni o'zlashtirish, sovuq iqlimli mamlakatlar va issiq o'lkalarga xos xususiyatlarni bilish, solishtirish, umumlashtirish maqsadida o'qituvchi o'quvchilarga sovuq kunlarga xos jihatlarni topishni taklif etadi, bug'doy ekilgan yer maydoni qayerda bo'lishi, matndagi qaysi ma'lumotlarni birinchi marta o'qiyotganligi haqida qiyosiy tahlilga asoslangan savollar asosida mustaqil o'rganilgan ma'lumotlarni darslarga uyg'un hola so'rab boriladi.

O'quv vazifa (muammo)larini mustaqil ajrata olish, o'quv faoliyatining yangi metodlarini egallash, o'z o'quv faoliyatining o'zini-o'zi nazorat va baholash metodlarini egallash quyidagi usullar yordamida amalga oshirilishi muhim: ishlarni guruhlarda tashkil etish, o'yinli va musobaqali shakllar, o'zaro tekshirish, muammolarni jamoaviy hal etish, bir-biriga yordam berish, «sinash va xatolik metodi» orqali o'quvchilarni jamoaviy faoliyatga jalb etish; materialni yetkazishning o'ziga xos shakli; tahlil, o'quv obyektlarini solishtirish, o'quvchilar o'qishini tashkil etish, bilimlar yetishmasligi vaziyatini yaratish, ziddiyatlarni o'rnatish orqali muammoli vaziyatlarni yaratish; hamkorlikda muammolarni yechish, ziddiyatlarni bartaraf etish, evristik suhbat, o'quv diskussiya, fanlarning jiddiy belgilarini ajratish, klassifikatsiyalash, umumlashtirish, modellash orqali darsda hamkorlik qilish; refleksiyaning tashkil etish, oraliq natijalarni baholash orqali o'quvchilarni baholash faoliyatiga jalb etish; baholash, tashakkur, og'zaki rag'batlantirish, eng yaxshi ishlar ko'rgazmasi, o'qituvchilarga yordam berish, topshiriqlarni murakkablashtirish orqali faoliyatni stimullashtirish.

Ishlarning bunday shakllari o'qituvchilarga o'quvchilarda o'qishga qiziqishni, bilimlarni mustaqil egallashga istakni, o'z o'rtog'iga yordam berishni, xotira, fikrlash, tasavvur qilishni mashq qilishni, fanlarni o'zlashtirish bilan yaxshi natijalarga erishishni rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilarning bilishga qiziqishlarini oshirishda o'yin samarali natija beradi. O'yin o'quvchilarning fikrlash faoliyatini oshiradi. O'quvchilarni o'yin faoliyatiga jalb etish darsga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Darsda o'qituvchi «ijodiy daqiqa»dan foydalanish, ya'ni, o'quvchining she'r, topishmoq, ertak, matal to'qishi yaxshi natija beradi. Bunday metodlarni qo'llash kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish uchun sharoit yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining «4k» ko'nikmalarini PIRLS baholash dasturi talablari asosida shakllantirishda o'qituvchi quyidagi zamonaviy texnologiyalarni egallagan bo'lishi muhim: muammoli o'qitish, ijodiy o'yin, mustaqil ishlashni tizimli shakllantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar ishlab chiqish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi, guruhlarda ishlash, axborotlarni tahlil qilishi va saralash [2]. Mazkur kompetensiyalarni shakllantirish bo'yicha quyidagi metodlarni ham ko'rsatish mumkin.

Hikoya metodida o'quvchilar suhbat orqali yangi bilimni qabul qilishga tayyorlanadi. Hikoya muqaddima, bayon va xulosadan iborat bo'ladi. Muqaddima vaqtida o'quvchi faoliyatining vazifalari to'g'risida tushunarli shaklda xabar beriladi. Hikoya bayonida o'qituvchi yangi mavzu mazmunini ochib beradi, muayyan rivojlanuvchi reja asosida bilim berib, ichidan muhimlarini ajratib, ko'rgazmali va ishonarli misollar bilan izchil bayon qiladi. Hikoya-xulosa, odatda, mashg'ulotning oxirida keltiriladi. O'qituvchi bu metod orqali asosiy fikrni yakunlaydi, xulosalaydi va umumlashtiradi, mazkur mavzu yuzasidan mustaqil ishlash uchun savollar hamda topshiriqlar beradi.

Suhbat metodi atroflicha o'ylangan savollar yordamida o'qituvchi bilan o'quvchi orasidagi aloqani ko'zda tutib, ularning mustaqil fikrlay olishiga yangi tushunchalarni egallashiga olib keladi. Bu metodni qo'llashda savollarga o'quvchilarning javoblari muhokama qilinadi, xulosalarni shakllantiriladi.

Suhbat o'tkazilgandan keyin bajarilgan ishlarga ushbu maqsadga yo'nalgan savollar yordamida yakun chiqarish kerak. Masalan, "Ozuqa izlab" matni bo'yicha "Chuvalchang qanday rivojlanadi?", "Uning tashqi ko'rinishi qanday?", "Chumolining tanasi qanday shaklda?", "U qanday harakat qiladi?", "Nima bilan ovqatlanadi?", "Chumoli qancha vaqt ozuqa izlaydi?", "Chumoli inida nima bo'ladi?", "Chuvalchang qanday hosil bo'ladi?", "U qancha vaqt yashaydi?" va boshqa savollar ipak qurti bo'yicha olib borilgan suhbatdan keyin o'quvchilarning mustaqil aqliy faoliyatini rivojlantiradi, chunki savollarga javoblar ishlab chiqarish kuzatishlari bilan quvvatlangan bo'ladi.

Suhbatning o'quv va didaktik maqsadiga ko'ra: kirish suhbat, takrorlovchi suhbat, bayon qiluvchi suhbat va yakunlovchi suhbat. Kirish suhbat yangi mavzuni o'rganish va tahlillash oldidan foydalaniladi. Uning maqsadi o'quvchilardagi darsda o'rganiladigan masala bo'yicha tasavvurlarni aniqlash yoki tiklashdir. Masalan, "Charlining qobiliyati" mavzusini o'rganishga kirisha turib, kirish suhbat vaqtida o'quvchilarga ushbu savollarni berish maqsadga muvofiq: "Kim dalada bo'lgan?", "Dalalarda nimalar o'sadi?", "Siz qanday daraxtlarni bilasiz?", "Siz qanday daraxtlarni parvarishlagansiz?", "Sizga qanday yer ya'ni tuproq tagida pishadigan sabsavotlarni bilasiz?" Faqat shundan keyingina o'qituvchi yangi materialni tushuntirishga kirishadi.

Takrorlovchi suhbat o'rganilgan materialni mustahkamlash va anglab olishga yordam beradi. U yangi materialni o'rganilgandan keyin shu darsning o'zida, muayyan mavzu yoki bo'lim o'rganilgandan keyin o'tkaziladi. Yakunlovchi suhbat o'quvchilar o'rganilgan mavzu bo'yicha xulosa chiqara olishlari uchun o'tkaziladi. Masalan, «Minib ko'ring» mavzusi o'rganilgandan keyin quyidagi savollar bo'yicha yakunlovchi suhbat o'tkaziladi: "Biz qanday mavzu bilan tanishdik?", "Qanday yangiliklarni bildik?", "Velosiped qanday tuzilishga ega?", "Velosiped narxi nimaga bog'liq?". Shuningdek, "Mening eng sevimli mashg'ulotim" mavzusida ilmiy ma'lumotlarga tayangan holda matn tayyorlash topshirig'ini berish mumkin. O'qituvchi tomonidan o'quvchilarni ushbu topshiriqni mustaqil bajarishga yo'naltirish maqsadida "Bolalar ensiklopediyasi", bolalar uchun mo'ljallangan gazeta-jurnallardan yoki internet ma'lumotlaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Agar o'quvchida boshlang'ich bilimlar yetishmasa, u muammoli vaziyatlarni qabul qila olmaydi. Muammoli vaziyat nimanidir anglash uchun o'quvchiga mavjud bilimlar yetarli bo'lmasa; yangi talablar bilan o'quvchilarda mavjud bilimlar o'rtasida nomuvofiqlik aniqlansa (eski bilimlar bilan yangi faktlar o'rtasida, past va yuqori bilim darajalari o'rtasida, turmush va ilmiy bilimlar o'rtasida); ilgari o'zlashtirilgan bilimlarni yangi amaliy sharoitlarda foydalanish zaruriyati, vazifalarni yechishning nazariy imkoniyatlari bilan tanlangan metodni amaliy amalga oshirish mumkin bo'lmasligi o'rtasida ziddiyatlar hamda o'quv topshiriqlarini bajarishda amaliy erishilgan natijalar bilan o'quvchilarda uni nazariy asoslashga bilimlar yetishmasligi o'rtasida ziddiyatlar bo'lgan holatlarda yuzaga keladi.

Muammoli vaziyat metodini qo'llashda o'qituvchi mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi hamda muammoni bayon qiladi. Uni o'tkazish uslubi quyidagicha:

1. O'quvchiga muammo, topshiriq yoki chalkash masala qo'yiladi va savollar beriladi. Masalan, "Nima deb o'ylaysiz?", "Fikringiz qanaqa?", "Sizningcha qanday?". Bu kabi savollar o'quvchi o'z nuqtayi nazarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'ladi.
2. O'quvchiga o'z nuqtayi nazari, fikrini ishlab chiqish uchun imkoniyat va fursat beriladi.
3. O'quvchi o'z fikrini asoslaydi, bunda uning nuqtayi nazarini aniqlab olish uchun savollar beriladi. Masalan, "Nega bunday deb o'ylaysiz?", "Nimalar asosida bunday xulosaga keldingiz?" kabi savollar asosida.
4. O'qituvchi ko'rib chiqilayotgan masala yuzasidan boshqa fikrda bo'lgan o'quvchiga so'zlash imkoniyatini quyidagi savollar yordamida beradi: "Kimda boshqa fikr bor, nega?", "Kim aytilgan fikrni ma'qullamaydi, nega?".
5. O'qituvchi o'quvchi bilan birgalikda turli nuqtayi nazarlarni muhokama qilish vositasida barcha fikrlarni tahlil qilib chiqadi va quyidagi savollar bilan o'quvchilarga murojaat qiladi: "Nega boshqa o'quvchining nuqtayi nazarini ma'qullamaysiz?", "O'z nuqtayi nazaringizni tasdiqlovchi asoslar keltira olasizmi?".
6. Muammoni topshiriq, masala, chalkash masala bo'yicha qabul qilingan qarorga o'quvchi tomonidan o'z nuqtayi nazarini qabul qilishi yoki qayta baholanishi bilan erishiladi. Bu esa

quyidagi savollar yordamida aniqlanadi: “Sizningcha, kimning nuqtayi nazari eng maqbul?”, “Yuzaga kelgan vaziyatdan qaysi yo‘l bilan chiqish ma’qulroq?”.

Psixologlarning fikriga ko‘ra, fikrlash doimo muammo yoki savoldan, ajablanish yoki tushuna olmaslikdan, qarama-qarshilikdan boshlanadi.

Topshiriqlarni to‘g‘ri bajarish yo‘l qo‘yilgan xatolarga bog‘liq holda baholanadi. Topshiriqlar ustida ishlashda, o‘quvchilar bir qator universal o‘quv faoliyatini bajarishadi: regulativ: og‘zaki shaklda nutqiy fikrning anglangan va ixtiyoriy qurilishi, masalalarni yechishning eng samarali metodlarini tanlash; mantiqiy: belgilarni ajratish maqsadida obyektlarni tahlil qilish (jiddiy, jiddiymas); solishtirish uchun asosni tanlash va sintez qilish, muhokama va isbotlashning mantiqiy zanjirini tuzish; kommunikativ: konfliktlarni bartaraf etish, qaysiki topshiriqlarda munozarali holatlar bor bo‘lsa.

«4k» ko‘nikmalarini PIRLS baholash dasturi talablari asosida shakllantirishning asosiy metodlaridan yana biri bu, tasniflash yoki klassifikatsiyalash hisoblanadi. Turli fanlarda klassifikatsiyadan foydalanishga oid misollarni ko‘rib chiqamiz. Ona tili darsida: so‘zlarni guruhlariga ajrat. Asos bo‘lishi mumkin: bo‘g‘inlar soni, so‘zni bo‘lib keyingi satrga ko‘chirish. Masalan: qovun, qarg‘a, tumshuq, malina, qo‘y, rediska, akula, arslon, chinnigul. Obyektlarni solishtira olish, ularning umumiy va o‘ziga xos belgilarini topish o‘z ichiga analiz, sintez, xulosa chiqarish kabi kompetensiyalarni oladi. Demak, bunga o‘xshash mashqlar «4k» ko‘nikmalarini shakllantirishda dolzarb bo‘ladi. Solishtirishga oid mashqlarga misollar keltiramiz. Masalan, ayrim maqollarning umumiy va o‘ziga xos xususiyatlarini topish. Agar matn boshlanishida o‘quvchilar, avvalambor, o‘rganilayotgan obektning ko‘rinishi asosida tashqi belgilarini (rang, o‘lchami, shakli) qayd etishgan bo‘lsa, topshiriq oxirida o‘quvchi – ko‘proq o‘qitish jarayonida yig‘ilgan bilim va tasavvurlarga tayanadi. Keyingi guruh mashqlari tushunchani aniqlash, o‘z xulosalarini chiqarish, umumlashtirishga yo‘naltirilgan. Masalan, ona tili darsida: 1. «Aniqlik kirit» - stakan – bu ... (shishadan tayyorlangan ichish uchun idish). Termometr – bu ... (temperaturani o‘lchash uchun asbob). 2. «Bu nima?» - aniqlanishi bo‘yicha tushunchani belgilash: Kasallarni davolaydigan inson – bu (vrach). Dunyo gorizont tomonlarni aniqlash uchun asbob – bu (kompas).

Tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘quvchilarga iboralarni o‘qitish ularni qiyosiy aspektda o‘rganishga asoslangan mashqlar tizimi asosida olib borilsa, kutilgan maqsadga erishish mumkin. Iboralar qiyoslab o‘rganilganda, o‘quvchilar qiyoslanayotgan iboralarnig ma’no, tarkib, grammatik va uslubiy xususiyatlarining o‘xshash yoki farqli tomonlarini taqqoslash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularni mustahkam va ongli ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi. Taklif qilinayotgan mashqlar tizimini qo‘llash jarayonida o‘zbek tilining hamma iboralari ham leksik muqobiliga ega emasligini hisobga olish kerak.

Yuqorida qayd etilganidek, PIRLS baholash dasturi talablari o‘quvchilarni mantiqiy va kreativ fikrlash, mantiqiy operatsiyalarni bajarish metodlari bilan qurollantirishni tobora kuchaytirishni taqozo etadi.

Xitoy faylasufi Konfutsiyning ta’kidlashicha, inson nimani eshitsa, unutadi; nimani ko‘rsa, xotirasida saqlaydi; nimani bajarsa, tushunadi. Konfutsiyning mazkur haqiqatini pedagogikaning oltin qoidalaridan biri, deyish mumkin. Shu ma’noda, PIRLS baholash dasturi ta’limda o‘quvchilarning amaliy faoliyat ko‘nikmalarini shakllantirishga ustuvorlik berishni ma’qullaydi. O‘quvchilarda amaliy faoliyat ko‘nikmalarini shakllantirish ularni dars mashg‘ulotlarida faol bo‘lishni talab etadigan metodlardan foydalanishni taqozo qiladi. Ana shunday metodlardan biri o‘yinlar metodidir.

Didaktik o‘yinlar syujetli va mashq qilishga mo‘ljallangan turlarga bo‘linadi. Syujetli o‘yinlar biror tanish syujetga bog‘langan bo‘lib, unda rollar taqsimlanadi. Ularga “Telefon”, “To‘pni kimga oshiramiz”, “Telegraf” kabi o‘yinlar kiradi. O‘yin mashqlarga esa, o‘yin elementlarigina kiritilgan bo‘lib, unda ko‘proq o‘yinni shartli qabul qilishga to‘g‘ri keladi. Bunda biror o‘yin qoidasi harakati kiritiladi. Bunday o‘yinlarga misol qilib, “Jim” hamda “Matematik estafeta” kabi o‘yinlarni kiritish mumkin. Mashq o‘yinlarni o‘tkazish kamroq vaqt va harakatni talab qiladi, lekin syujetli rolli o‘yinlar ko‘prok qiziqish uyg‘otadi.

Hozirgi zamonning eng dolzarb masalalaridan biri har tomonlama kamolga yetgan,

aqlan yetuk, komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iborat bo'lib, bu vazifa, asosan, o'qituvchilarning zimmasiga yuklatilgan. Boshqa fanlardan farqli o'laroq, ona tili va adabiyot darslarida bunga ko'proq e'tibor beriladi. Chunki adabiyot darsligidagi har bir asar, asarlardan olingan parcha, she'rlarning, ona tili darsligidagi mashq matnlarining bosh qahramoni komil inson bo'lib, ular o'quvchilarga ibrat qilib ko'rsatiladi. Inson komil bo'lishi uchun mustaqil fikr yurita olishi shart. Mustaqil fikr yurita olgan insonlar esa ijodkor bo'ladi. Demak, o'qituvchining bosh vazifasi - o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

O'quvchilarni matn yaratishga tayyorgarlik ishlarining mazmuni va usullari xususida to'xtalamiz. Masalan, Boshlang'ich sinf "Ona tili" darsligida 3-mashqda qish manzarasi, qishki bolalar o'yinlari tasvirlangan rasm berilgan. Bu mashq asosida o'qituvchi quyidagicha tayyorgarlik ishlari olib boradi: kuzatish uchun topshiriqlar beradi: qish fasliga xos belgilarni, tabiatdagi o'zgarishlarni belgilab boring. Havoning keskin sovishi, qorning yog'ishi, suvning muzlashi, kunlarning qisqarishini kuzating va daftaringizga yozib boring; mashq uchun berilgan rasm asosida suhbat: rasmni kuzating. Rassom bizga nimalar haqida hikoya qilishni xohlabdi? Nima uchun rasmga qarab, rassom juda sovuq qish kunlarini tasvirlabdi, degan fikrga boringiz? (Ko'p qor yog'gan. Daraxtlar yalang'och. Bolalar palto, etik, shapka va sharflarini kiyib, o'rab olgan); Nima uchun bolalar xursand? Rassom sizning diqqatingizni nimaga qaratmoqchi bo'lgan? (Rassom bolalarning xursandchiligini qishki o'yinlar, qishdagi mashg'ulotlari orqali ko'rsatmoqchi bo'lgan); rasmning mazmunini aniq va to'liq ifodalovchi sarlavha toping (Qishki o'yinlar, qorli tepalik, tepalikda qish); nutqiy tayyorgarlik. Qorni tasvirlovchi so'zlar toping (oppoq, yumshoq, yopishuvchan, sovuq, muzdek, yaltiroq); daraxtlarning ko'rinishini tasvirlovchi so'zlar toping (yalang'och, bargsiz, qordan shoxlari egilgan, tanasi jigarrang); osmonni tasvirlovchi so'zlar toping (bulutli, qora bulutlar, tiniq, ko'm-ko'k); qorboboni tasvirlovchi so'zlar toping (oppoq, burni qizil, qoshi va ko'zi qora, boshi dumaloq); bolalarning harakatini va holatini qaysi so'zlar bilan ifodalash mumkin? (chopishyapti, yasashyapti, uchishyapti, otishyapti, sirpanishyapti, xursand, shod); bolalar kiyimlarining ranglarini ifodalovchi so'zlar toping; rasmdagi bolalarning o'zaro suhbatlarida foydalanishlari mumkin bo'lgan salomlashish, murojaat, minnatdorlikni ifodalovchi so'zlar toping; o'quvchilarning kuzatganlari bilan rasmda ko'rganlari o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash, ularni umumlashtirish va so'zlab berish.

O'qituvchi har bir darsni o'tish jarayonida qaysi metoddan foydalanishi, bu metodni amalga oshirishda qanday amallar, metodlar yordamga kelishi, shu bilan birga, dars jarayonining vositalari va shakllari xususida to'la ma'lumotga ega bo'lishi kerak bo'ladi. Mana shu o'rinda o'qituvchi uchun muallimlik faoliyatida zaruriy bo'lgan suhbatni qiziqarli va ilmiy o'tkazish, o'quvchilarga axborotni ta'sirli va ishonuvchan yetkazish, ko'rgazmali quroldan yoki texnika vositalaridan samarali foydalanish, o'zining va boshqalarning tajribalaridan ongli, zaruriy holda mantiqiy va estetik prinsiplarga amal qilgan holda foydalanish kabi elementlarni aytib o'tish joizdir. Bunda o'qituvchi imkoniyatlari o'quvchilarning saviyasiga, bilim va malaka darajasiga, sinfning qiziqishi, emotsional darajasiga va boshqa jihatlarga ham bog'liq bo'lishi kerak. Aks holda yaxshi metod, mo'ljallangan metod natija bermasligi mumkin. Masalan, o'qituvchi muammoli dars metodidan foydalanmoqchi bo'lsa-yu, o'quvchilarning ilmiy bilim darajalari, qabul qilish, fikrlash, xulosalash qobiliyatlari bunga javob bermasa, o'qituvchi o'z maqsadiga erisha olmaydi.

Shuning uchun, har bir dars bo'yicha metod va metodlar tanlashi shakl va vositalardan foydalanishi, qisqasi, darsning struktur-sxemasi o'qituvchi tomonidan yaxshi o'ylab rejalashtirilgan bo'lishi shart. Shularni e'tiborga olgan holda biz noan'anaviy ta'limni amalga oshirish borasidagi Sh.J.Yusupova tajriba va sinovdan o'tkazgan, dars samaradorligini orttirishda ahamiyat kasb etgai "Tez yurar", "Sharhlash" metodlarini bayon etishni lozim deb topdik.

Har qanday usul turli shakllar orqali namoyon bo'ladi. Masalan, axborot metod ma'ruza, o'quv filmini ko'rsatish, darslik o'qish kabi shakllardan tashkil topadi. Repro-duktiv metodning shakllanishida esa suhbat, savol-javob, topshiriq kabilardan foydalaniladi. Biz quyida reproduktiv mos sodda "Tez yurar" metodini savol-javob shakli asosida tashkil qilish haqida to'xtalib o'tamiz

“Tez yurar” o‘tilgan mashg‘ulotlardagi nazariy va amaliy yangiliklar doimo takrorlanib turgandagina o‘quvchilarning xotirasiga muhrlanib qoladi. O‘quvchilar ishtirok qilgan o‘quv materialini uzoq vaqt xotirasida saqlab qolishiga erishish uchun doimo harakat qilishi darkor. Kishi ongida aks etgan voqea-hodisa yoki holatlarni, narsa buyumlarni mustahkamlash, saqlab qolishga ma’lum muddat o‘tgandan so‘ng tiklashdan iborat aqliy faoliyat xotira sana-ladi. Xotiraning qay darajada mustahkam ekani, xotirada qoldirish metodlariga va uni takrorlab turishga bog‘liqdir. Qolaversa, o‘quv materialining xotirada uzoq vaqt saqlanib qolishi o‘quvchining o‘quv materialini to‘la idrok qilishi va uni amaliyotga tatbiq qilishiga bog‘liq.

Interfaol asosida o‘quv mashg‘uloti jarayoni tashkil etilganda: o‘quvchilarning o‘zaro faolligi oshadi, hamkorlik, ijodkorlikda ishlash ko‘nikmalari shakllanadi; o‘quv, reja, dastur, darslik, standart, meyor, qo‘llanmalar, mavzu mazmuni bilan ishlash malakalari shakllanadi; ta’lim mazmunini, ma’ruzasini mustaqil mutoola qilish, ishlash, o‘zlashtirish kundalik shaxsiy ishlariga aylanadi; o‘quvchi erkin fikr bildirish, o‘z fikrini himoya qilish, isbotlay olish, tasdiqlay olishga odatlanadi. Eng muhimi o‘quv jarayonida didaktik motivlar vujudga keladi, ya’ni, o‘quvchining ehtiyoji, hoxish-istagi qondiriladi, o‘quv-bilish jarayonida ularning manfaatdorligi oshadi. Bu holat o‘quvchini o‘quv maqsadlariga erishishda yuqori bosqichga ko‘taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Baker, L., Scher, D. (2002). Beginning readers’ motivation for reading in relation to parental beliefs and home reading experiences. *Reading Psychology*, 23(4), 239-269 c.
2. Qurbonova M.F. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirish ahamiyati // *Xalq ta’limi*. – Toshkent, 2020. 3-maxsus son. – B. 29-33. (13.00.00 №17)
3. Qurbonova M.F. O‘quvchilarning o‘quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirishda kouching metodikasi // *Maktab va hayot*. – Toshkent, 2020. Maxsus son №1, – B. 8-10. (13.00.00 №4)
4. Qurbonova M.F. Mustaqil ishlarni tashkil etish asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan metodlar // *Mug‘allim ham yzliksiz bilimlendirio‘*. – Nukus, 2021. – B. 112-116. (13.00.00 №20).
5. Qurbonova M.F. Boshlang‘ich ta’limda xalqaro dasturlar. O‘quv qo‘llanma, Chirchiq, Zebo-print. 2023-yil. 113-b.
6. Qurbonova M.F. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy yondashuvlar asosida mustaqil ishlarni tashkil etish. *International scientific journal volume 1, Issue 8. Uif-2022: 8.2, Issn: 2181-3337*